

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו הפזן | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמצאת גדולי ישראל מכל העדות והתנועים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום א' ד' שבט-שבת י' שבט תשפ"ה

העלון מוקדש לעילוי נשמת: הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול שולמית זצ"ל ומרת הדרה בת שמחה ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

מסכת סנהדרין מ"ז-נ"ג

שבוע פרשת בשלה

העלון מוקדש לעילוי נשמת: ר' אליהו בן חנה ז"ל ומרת אסתר בת מרים ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

דף מ"ז ע"א

אמר ליה רבא מי קא מדמית נהרג מתוך רשעו למת מתוך רשעו מת מתוך רשעו, כיון דכי אורחיה קמיית לא הויה ליה כפרה, נהרג מתוך רשעו כיון דלאו כי אורחיה מיית הויה ליה כפרה וכו'.

ולמסקנא דסוגיא כתב רבינו חננאל, סוגיא דשמעתא מת מתוך רשעו מיתתו לא הויה לו כפרה וכן אפילו נהרג מתוך רשעו אין לו כפרה עד דמטיא ליה צערא דקברא, אבל הרוגי מלכות כיון דשלא כדן נהרגין מיד הויה להו כפרה, מדכתוב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידך לחיתו ארץ וק"ל חסידך חסידים ממש עבדיך הנך הוא דמחייבי דינא מעיקרא וכיון דאיקטול קרי לה עבדיך, ש"מ הריגה כפרה ליהוי.

דף מ"ז ע"ב

קבריה דרב הוו שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא.

כתב הבן יהודיע, נ"ל בס"ד הטעם שזכה לרפאות חולי האדם בעפרו, שזכה לכך מדה כנגד מדה, כי ידוע שהוא היה עניו ונח מאד וכמ"ש בסוף יומא [פ"ז ע"א] בענין אותו טבח דהיה לו מילתא בהדיה, ע"ש, וידוע דמי שהוא נח ועניו חושב עצמו כעפר, וכמ"ש ונפשי כעפר לכל תהיה, וידוע כי התלמיד חכם מצדו ראוי להיות אש כמ"ש האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא מרתחא ליה, ואם כן כיון דמן הדין היה להיות כאש תקיף וחזק, ובאמת הוא היה נח ועניו כעפר, לכך זכה שיהיה עפר קברו דוחה ומסיר הקדחת בת יומא שהיא אש:

קרקע עולם הוא, וקרקע עולם אינה נאסרת.

ובטור (יורה דעה סימן שס"ד) הביא שתי דעות בעפר שתלשו ואחר כך החזירו, כגון העפר שמכסים בו את המת, האם הוא נקרא קרקע עולם, דכתב ה"ר ישעיה שהעפר

שמכסין בו המת בתוך הקבר אסור בהנאה דתלוש ולסוף חיברו הוא וחשוב כתלוש, ואיזה קרקע עולם כגון החופר כוך בסלע שהוא קרקע שלא נתלש. וכתב על זה הטור, ואינו נראה, אלא העפר נקרא קרקע עולם אפילו תלוש ואח"כ החזירו, דהא לא משכח תלמודא לימסר אלא בקבר של בנין וכן דעת הרא"ש. ובשו"ע הביא הרמא את דעת רבינו ישעיה הנ"ל.

ועוד כתב רבינו ישעיה דגם לישב על הקבר אסור ועל האבנים שמכסין בו הקבר או על עפר הקבר דכולהו כתלוש ולבסוף חיברו דמי, וכתב על זה הטור דהרא"ש לא היה אוסר לישב על האבן, שאינו נחשב מן הקבר אלא ציון שנותנים עליו אח"כ.

וכתב הט"ז [ס"ק א], וכתב רש"ל שהעולם נהגו איסור לישב על הקבר עד כאן. וכתב בהגהת אשר"י דכל מה שנעשה לצורך המת ולכבוד המת אסור בהנאה, ומתוך כך אסור למכור מצבה שנשברה ולפי דבריו אסור להשען על המצבה וא"כ אסור לדרוך על גבי הקברים משום דאסור בהנאה. עכ"ל. ובפרק המוכר פירות פירש רשב"ם דנושאי המטה שדורסין ע"ג המערות המוקפות מכל צד כשמביאין את המטה לחצר דבשביל הילוך לפי שעה לא קפיד ר"ש. עכ"ל. משמע דאין איסור כשדורסין ע"ג הקברים לפי שעה בהילוך למקום שרוצים לילך שם:

ומאוד החמירו בענין זה של הנאה מן המצבה, דבפתחי תשובה [ס"ק ג] הביא מתשובת הרדב"ז [ח"ב סימן תשמ"א] שכתב דאנו נוהגים בזה להחמיר שגם המצבה היא בכלל איסור הנאה, ע"ש. וכתב בספר ברית יעקב מעשה באלמנה שציוותה להניח אבן [מצבה] על קבר בעלה, ואחר ימים הלכה על קבר בעלה וראתה שהאבן היא קטנה ורצתה להחליפה באחרת יפה ממנה ולהוסיף מעות למוכר האבנים לכבוד בעלה, נשאל מורי ז"ל אי

כולל ומכון ראש פינה:

אמר מותר אביי אמר אסור הזמנה מילתא היא ורבא
אמר מותר הזמנה לאו מילתא היא.

והלכה כרבא דהזמנה לאו מילתא, ולכן הא דקבר של
בניין אסור בהנאה זהו דווקא כשבנאו לשם מת ונתנו
בו המת דהוי הזמנה עם מעשה, ולכן אפילו לא נתנוהו
בו שיהיה כאן לעולם אלא על דעת לפנותו אסור אפילו
לאחר שפינוהו משם, משום דהוי הזמנה ומעשה, ואפילו
טמנו בו נפל אסור לעולם בהנאה, אבל אם לא הזמינו
זה למת הדין כן, אם נתנו המת בתוכו אדעתא שיהיה
שם לעולם אסור בהנאה אף אם אירע שפינוהו, דאין
כאן חסרון הזמנה, דכיון דנתנוהו אדעתא להיות שם
לעולם זהו הזמנתו ובאו הזמנה והמעשה כאחת. אבל
אם נתנוהו על דעת לפנותו מותר בהנאה אחר שפינוהו
דמחוסר הזמנה, ומבואר לקמן [מ"ה ע"א] דיש לפעמים דגם
בכה"ג אסור לעולם, כגון שלא היתה הזמנה וגם נתנוהו
על דעת לפנותו, אך שהוסיף שם דימוס אחד והיא שורה
של אבנים לשם המת, דנאסר כל הבניין בשביל דימוס
זה כשאינו ידוע לו איזה דימוס הוא, ואם מכיר הדימוס
שהוסיף לשמו מסירו אחר שפינוהו והוא לבדו אסור
ושאר הקבר מותר.

המוצא קבר בתוך שדהו ואינו יודע אם נקבר שם מדעת
בעל השדה מותר לפנותו ומקומו טהור, ואם מדעת בעל
השדה נקבר שם אסור לפנותו ואם פינוהו מקומו טמא
ואסור בהנאה, ואם הוא מת מצוה שמצאו אדם שם וקברו
אפילו שלא מדעת בעל השדה אסור לפנותו שמת מצוה
קונה מקומו וכל המוצא צריך לקוברו במקום שמוצאו,
בד"א במוצאו חוץ לתחום, אבל אם מוצאו בתוך התחום
מביאו לבית הקברות. וקבר המזיק לרבים כגון שהוא
סמוך לדרך, אפילו נקבר שם מדעת בעל השדה מותר
לפנותו ומקומו טהור ואסור בהנאה, ובירושלמי מחלק
דוקא שהקבר קודם, אבל אם הדרך קודם מקומו מותר
בהנאה דלאו כל כמיניה לאסור של רבים.

ומה שנתבאר דקבר שפינוהו ומותר בהנאה כגון שנקבר
שלא מדעת הבעלים, מ"מ משום כבוד המת לא יעשה על
מקום הקבר בית התבן או בית העצים או בית האוצרות
וכיוצא בהם, וכך שנינו בשמחות [פ"ג הי"ט], וכתב ערוך
השלחן דנראה דבית לדור בו אין זה בזיון ומותר.

דף מ"ה ע"א

החוצב קבר לאביו, והלך וקברו בקבר אחר הרי זה לא
יקבר בו עולמית התם משום כבוד אביו.

ויש אומרים דמדובר כאן בקבר בנין, אבל קרקע עולם
שרי, וכן כתב הנמוקי יוסף בשם תוספות דלא גזרו רבנן
משום כבוד אביו אלא בקבר בנין דבעלמא אסור היכא
דהטיל בו נפל גזר באביו בהזמנה בעלמא אבל בקרקע
עולם כיון דאינה נאסרת כלל לא גזרינן בה משום כבוד

שרי לעשות כן כיון שהיא אינה נהנית כלל מהאבן הזאת,
ואדרבה היא מוסיפה מעות לכבוד בעלה, או דילמא כיון
שאין נותנין לה האבן אחר בסך מעות שהיא מוסיפה אלא
ע"י האבן הזאת שנותנת למוכר שימכור לצורך מת אחר,
הרי היא נהנית באבן זו שנאסרה בהנאה, וגם המוכר
אותה אח"כ משתכר באיסורי הנאה. והאריך מורי ז"ל
בתשובה כ"י והעלה דאסורה למכור או להחליף בשום
אופן דבכל גוויי הנאה מקרי, וכתב דהרב מהר"י נבון
בספרו קרית מלך רב [ה"ב סי' כ"ג] צידד להתיר בדין זה
להלכה ולא למעשה, ע"ש.

וכתב ערוך השלחן דכל הנידון הוא במצבה המונחת
על הקבר [כנהוג כאן בארץ הקודש], אבל מצבות שלהם
שמעמידין מן הצד וודאי לא שייך למת וכולם מודים
שמותרים לישוב עליהם, הנעשו רק לציון כדי לידע
מקום הקבר.

וכתב עוד שם, כתב הש"ך [פ"ג בשם הגהות אשרי"י והב"ח]
דאסור לישיען על המצבה ואסור לדרוך על הקברים
שאסורים בהנאה, וכתב על זה שם דתמה על מה שאסרו
לדרוך על הקברים, דאף לדעת רבינו ישעיה שהבאנו
לעיל דהעפר שעל הקבר אסור בהנאה, מכל מקום
לכאורה ההילוך על הקבר לא מקרי הנאה, ולא מצינו
בשום מקום שיהא אסור לעבור במקום האסור בהנאה,
רק במדיר חבירו מנכסיו מטעם דויתור אסור במודר
הנאה והוא כאוסרו מפורש בדריכת הרגל, אבל בכל
איסורי הנאה לא מצינו שאסור לדרוך עליהם. ובוודאי
לישב על הקבר או לדרוך עליו דרך דריכה אסור משום
בזיון המת אבל לעבור דרך עליו אין כאן בזיון, ומי לנו
גדול ממקום המקדש שבכל הר הבית היה מותר לילך
ולדרוך על הקרקע ועל הריצפה.

הכא במאי עסקינן בקבר בנין.

וכתב ערוך השלחן, דע דזה שנתבאר דקבר של בניין
אסור בהנאה פירושו כשבנו בתוך הקבר ונתנו המת
שם אבל אם אחד רוצה להעמיד בנין סביב הקבר כמו
שרגילים לעשות לעשירים ולגדולים וקורין לזה אהל
אינו בכלל הקבר שהרי נעשה אח"כ, ומשום כבוד החיים
עושים כן כמו במצבות שלנו. אך אם אומר מפורש
שעושה לכבוד המת אולי חמיר יותר ממצבה הנ"ל שמן
הצד שוודאי היא רק לציון לידע מקום הקבר שהרי
כותבין עליה שם המת. וסיים ערוך השלחן, דמכל מקום
שטות גדול הוא אם עושין לכבוד המת, דלא לכבוד הוא
לפניו בעולם האמת, וכמה מהגדולים ציוו שלא יעשו
להם כן, וגם לא מצבה יקרה, וא"כ אין זה אלא לכבוד
החיים ומותר בהנאה.

קבר חדש מותר בהנאה, הטיל בו נפל אסור בהנאה
הכא נמי בקבר בנין וכו' נמצא אתה אומר שלש קברות
הן וכו' איתמר האורג בגד למת אביי אמר אסור ורבא

הקשה הבן יהודע מה היתה סברת המקשן דניחא כסברת מאן דאמר נכסיהם למלך, דגם בזה יקשה למה לי בריך אלקים. ונ"ל בס"ד דהמקשן סבירא ליה דהוצרכו לומר בריך אלקים כדי לשכך דעת המון העם שיאמרו נשפך דם נקי בעדות שקר ששחדם אחאב להעיד בשקר, לכך העידו בריך אלקים, כי בעדות זו יש כפרנות שצריך שיעידו לפני הסנהדרין דברי הקללה כאשר יצאה מפיו של המברך ממש, דרק בתחלת דבר יאמרו יכה יוסי את יוסי, אך סוף דבר צריך שיאמרו כמו ששמעו ממש, דעל ידי כך הסנהדרין בשומעם קורעין בגדיהם, על כן על דבר זה לא יחשדו אותם שהעידו שקר, שאז הם אומרים כפרנות כזו על חנם בשקר, לכן המון העם יאמרו אם תמצא לומר שאמרו קלל את המלך בשקר, עם כל זה בריך אלקים אי אפשר שיאמרו בשקר, ולכך הוצרכו לומר דבר זה, כך הסביר המקשן בדעתו בתחלה:

ונראה דקרה דבר זה לנבות מדה כנגד מדה, דאמרו רז"ל נבות היה לו קול ערב פלאי פלאות והיה עולה כל שנה לרגל ואומר בקול שירות ותשבחות להקב"ה, ואותה שנה לא עלה, וקרה לו מקרה הזה שנהרג, ונמצא שנהרג על ידי עדות בענין קול ודבור שאמרו בריך אלקים ומלך שהוא עלילה בחטא של קול ודבור על אשר לא כבד אותה שנה את הקב"ה בקול ודבור של שבחות:

וחסר לחם מיכניה דכתיב וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו.

כתב רש"י ז"ל מאת נבוכדנצר נתנה לו, והקשה מהרש"א ז"ל אינו כן דקרא באויל מרודך כתיב. וכתב הבן יהודע דנ"ל דעל שהיה אוכל בימי אויל מרודך משלחן המלך אין נחשב בזה חסר לחם, אך מה שהיה אוכל בימי נבוכדנצר לחם צר ומים לחץ בהיותו בבית האסורין על זה הזמן נקרא חסר לחם, אך היכן נזכר הלחם צר שהיה אוכל בימי נבוכדנצר, דיליף מהאי קרא דכתיב וארוחתו ארוחת תמיד, תיבת וארוחתו לשון יתר, דסגי לומר וארוחת תמיד נתנה לו מאת המלך, אך כונת הכתוב כך וארוחתו שהיתה לו בימי נבוכדנצר בזמן שהיה בבית הסהר, הנה אחר כך נעשית ארוחת תמיד ונתנה לו מאת המלך הוא אויל מרודך:

דף מ"ט ע"א

תהא מן לוטא ולא תהא מלטט.

כתב רבינו המהר"ל, פירוש כי קללת חנם בא על עצמו, מפני שהוא מקלל אחד ואותו אחד אין ראוי לקבל קללת חנם ולכך הקללה חוזרת עליו. למה הדבר דומה הזורק אבן בכותל של אבנים שאין הכותל מקבל האבן וחוזר האבן על הזורק, וכן המקלל בשביל שאין מקבל אותו שמקבל הקללה חוזרת הקללה עליו. ומפני כי דוד קלל את יואב ועתה בא שלמה להרוג אותו ותרי קטלא לא קטלינן כאילו היו אותם קללות של יואב קללת חנם, לכך

אביו. והרמב"ן כתב דטעמא משום כבוד אביו אפילו קרקע עולם נמי אסור. והא דאמרינן בכרייתא דהחופר קבר לאביו והלך וקברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בו עולמית, אי באביו ממש בהזמנה בעלמא משום כבודו, אי באיש אחר, אם הטילו שם נפל אסור בהנאה. ולכאורה מה שייך הנאה במת שקוברים אותו שם, וכן הביא הנמוקי יוסף בשם הר"י בן גיאת דלא שייך בקבורה הנאה דנאסור לקבור בקבר זה עולמית, דכיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות, אלא אלא משום הנאה דקרובים, הלכך אינו אסור אלא במקום שאין מוצאין מקום לקבור אלא בשכר, דאית להו הנאה לקרובים בהכי, אבל בבית הקברות של רבים שהוא משותף ביניהם שאם אינו כאן נמצא במקום אחר, מותר, שהרי אין הנאה להם בכך, וכ"כ הרמב"ם ז"ל.

וכתב ערוך השלחן, דמה שאמרנו שהוא לא יקבר בקבר שחצב לאביו משום כבוד אביו, נראה דכל קרוביו מותרים להקבר בו לבד בניו ובנותיו של המת, וה"ה בשאר דבר שעשה למען אביו כמו מצבה וכיוצא בזה שאין לעשותה לעצמו:

האי סודרא דאזמניה למיצר ביה תפילין וצר ביה תפילין אסור למיצר ביה פשיטי. אזמניה ולא צר ביה, צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה פשיטי.

כתב הנמוקי יוסף, בשם רב אחא דלאו דוקא צר ביה תפילין על דעת קביעות, דאם הוא בקביעות אפילו לא אזמניה אסור למיצר ביה פשיטי, דמ"מ הנחת תפילין זו היא לה הזמנה ומעשה גמור וחילא קדושה עליה והא לא תליא בפלוגתא דאביי ורבא כלל, אלא אפילו צר ביה תפילין לפי שעה קאמר דכיון דאיכא הזמנה מעיקרא ומעשה דהשתא אף על פי שאינו אלא דרך עראי מודה רבא דמילתא, ושכן נראה מפרש"י ז"ל שפירש אבל צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה פשיטי כיון דלפי שעה הוא דעבד וליכא הזמנה, ומיהו ה"מ כשנטלו התפילין, אבל בעוד שהתפילין עליהם אסור. וכתב, אבל מפי מורי הרב נר"ו שמעתי דאפילו בשנהניחו על דעת קביעות לא מהני בלא הזמנה דמעיקרא ומעשה דהשתא עכ"ל.

עוד כתב ז"ל כל מאי דאמרינן הכא היינו הזמנה דמשמשינן, אבל הזמנה דגוף הדבר עצמו מהניא כגון עבוד עור הקציצה של תפילין ועבוד הקלף עצמו אי עבדינן לשמה אסור להשתמש בהן חול בהך הזמנה גרידתא.

דף מ"ח ע"ב

בשלמא למאן דאמר נכסיהם למלך היינו דכתיב בריך נבות אלקים ומלך, אלא למאן דאמר נכסיהם ליורשים למה לי ומלך.

אמר יואב שהוא יקבל אותם עליו במשפט קללת חנם שהקללה חוזרת עליו.

מאי לא נטה אמר רב יהודה שבקש לנטות ולא נטה.

כתב הבן יהודע, קשה מה מצא קושי בפסוק ששואל מאי לא נטה. ועוד הכתוב אמר להדיא לא נטה, ומנא ליה לדרוש בקש לנטות. ונ"ל דהאי קשיא ליה, דכתוב ואחרי אבשלום לא נטה, שתפס הפעולה באחרונה, כי נטה היא הפעולה, וקשיא ליה דהוה ליה לומר ולא נטה אחרי אבשלום כדנקיט ברישא נטה אחרי אדוניה, ועל זה פריך מאי לא נטה, דהוה ליה למימר ולא נטה, כדי שיקדים הפעולה קודם אומרו אחרי אבשלום, ומתריך אמר רב יהודה שבקש לנטות ולא נטה, נמצא הוא נטה אחרי אבשלום במחשבה ולא בפועל, ולכן תפס הכתוב הדברים בסגנון זה נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום שתהיה תבות אחרי אבשלום דבוקים עם הקודם, כלומר נטה אחרי אדניה וגם אחרי אבשלום, מפני שבקש לנטות אחרי אבשלום, והרי זה חשיב נטה במחשבה, אך הדרינן לומר ואחרי אבשלום לא נטה שיהיו תיבות אחרי אבשלום דבוקים עם לא נטה, כי באמת הוא לא נטה בפועל אחרי אבשלום:

ד' מאות ילדים וכו'.

כתב המהר"ל, פירוש זה כי הכח והזרוע יותר לאומות, וכמו שאמרו (גיטין נ"ז ב') אין מלחמה נוצחת אלא אם כן יש בה מן זרעו של עשו. ולכך היו לו ד' מאות ילדים בני יפת תואר שגולדו מן האומות והם היו בעלי אגרופין של דוד, שהם יותר מוכנים לזה כי כח ישראל היה להם מצד אביהם וכח האומות מצד אמם ובוה היו נוצחים. ועוד נראה כי לכך היו בני יפת תואר מפני שבאו מכח מלחמה שהרי במלחמה לקחו הנשים ומכח זה נולדו, לכך מצליחים יותר במלחמה משאר בני אדם. וקאמר ופליגי דרבי אבא בר כהנא וכו' דלרבי אבא בר כהנא לא היה סומך דוד על אנשי מלחמה כלל, כי זהו מעשה הגוים כי אלה ברכב ואלה בסוסים וגו', אבל דוד היה סומך על תורתו ועל הצדקה, כדאמרינן במסכת בבא קמא בפרק קמא (י"ז א') כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים אויביו נופלים, ע"ש, כי התורה בפרט עושה מלחמה נגד האומות, כמו שהיה עושה אברהם שנאמר (בראשית י"ד) וירק את הניכיו שהוריקן בתורה, וכמו שהשכל גובר על הגוף כך ע"י התורה גובר על האומות שכולם בעלי גוף מבלי שכל התורה.

על עסקי שלו.

פירש רש"י ז"ל ששאלו איך הגדמת חולצת בשיניה ושחה גופו לפניו להראות לו והרגו, וכתב בן יהודע, והדבר יפלא, איך לא הרגיש אבנר ששאלה זו היא בערמה כדי להרגו, ובפרט שהוא היה מדבר עמו על

הריגת אחיו, ושאלה זו דגדמת מאן דכר שמא הכא, והיה לו להרגיש שודאי כוונתו להרגו, ואיך ישחה לפניו. ונ"ל כי יואב גלגל שאלה זו דגדמת על ידי דברים רבים שדבר עמו, דאחר שאמר לו אבנר עשאל היה רודף, ומן הדין מותר להרגו ואין לו דמים, אמר לו אבנר מדין גנב הנמצא במחתרת, ואמר לו יואב דילמא גזירת הכתוב הוא זה, ואין לך בו אלא חדושו, דדוקא הנמצא במחתרת מותר להרגו ולא באופן אחר, אמר לו אבנר זיל בתר טעמא, ומאי שנא במחתרת מאופן אחר, כל שבא להרגך הקדם להרגו, אמר לו יואב לפי דבריך גם הגדמת תחלוץ באופן שתוכל לחלוץ, ולא בעינן בידה ממש, דזיל בתר טעמא דקרא דכתיב [דברים כ"ה ט'] וחלצה נעלו, וכל שהיא חולצת באיזה אופן שיהיה מהני ואין צריך ידים, ואמר לו אבנר אין הכי נמי, ודאי הדין כך, דקיימא לן גדמת חולצת בשיניה, אמר לו יואב וכי אפשר לחלוץ בשינים, והא צריך חליצה מעומד, ובשינים אי אפשר לחלוץ אלא אם כן עומדת על ברכיה כדי שתתחזק בארץ, וכל שהיא על ברכיה חשיבה יושבת, וכמ"ש בהלכות חליצה, אמר לו אבנר גם מעומד תוכל לחלוץ בשיניה על ידי כפיפה שתכפוף קומתה ביותר, ובא להראות לו איך תוכל לחלוץ בשינים מעומד, לכך שחה אבנר לחלוץ מנעל יואב בשיניו, להראות ליואב על שהיה מחליט הדבר ואומר אי אפשר להיות דבר זה, וכל אלו הדברים גלגל יואב בערמה כדי שישחה לפניו ואחר ששחה לפניו הרגו בחרבו, ובוה יובן מ"ש [מלכים א' ב' ה'] וישם דמי מלחמה בשלום, כלומר הרג את אבנר באמצעות דברי תורה, דכתיב בה [משלי ג' י"ז] וכל נתיבותיה שלום:

כתב המהר"ל, קשה דמאי בא הכתוב לומר שהיה בא זה על עסקי חליצה. ונראה לומר כי יואב בא לרמוז לו ולכל העולם כי מה שהורג אותו אינו אלא כמו חליצת מנעל מן הרגל, כי חליצת מנעל מן הרגל הוא הסתלקות הפחיתות וכדכתיב (שמות ג') של נעליך מעל רגליך וגומר, ובכל מקום שיש קדושה אסור לילך שם במנעלים. ומפני שאמר יואב כי חטא והריגתו הוא לסלק ממנו פחיתות החטא ולקדש אותו שיכנס אל מקום הקדוש הוא עולם הבא, ולכך הורג אותו ולכך עשה כל זה, כן יש לפרש. אמר רב שלא חשדו.

כתב הבן יהודע, נ"ל הטעם שלא חשדו כי הם היו לובשים תפילין כל היום ויואב לא תפס החרב ביד ימין, כי ביד ימין היה מחבקו, ותפס החרב ביד שמאל והרגו ביד שמאל, ולא חשדו שביד שמאל שלובש בה התפילין אותה שעה, יהרגו וישפוך דם נקי ביד שהתפילין קשור בה.

מה מדבר מנוקה מגזל ועריות.

כתב הבן יהודע, פירוש, במדבר כל פירות שנמצאים שם הפקר ואין בהם גזל, וגם עריות ליכא, כי מדבר מקום

סכנה, וההולכים בו לא יתעוררו בתאווה של זנות, כן ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות, כלומר שיואב אינו מצוי בביתו להשגיח על בני ביתו, אלא כל ימיו במלחמות, עם כל זה בני ביתו צדיקים ושמורים מגזל ועריות:

ויואב יחיה את שאר העיר אמר רב יהודה אפילו מנוני וצחנתא טעים פרים להו.

הקשה הבן יהודע מנא ליה הא, דילמא יחיה בלחם לבדו. וכתב דנ"ל דאיתא בגמרא, רבי זירא כד הו משגרי ליה מתנות מבי נשיאה לא הוה מקבל, אמר להו לא בעיתו דאחיה דכתיב שונא מתנות יחיה, וכד מזמנו ליה הוה אזיל אמר אתייקורי מתייקרו בי, שנמצא שהם נהנים ממני בלכתו לאכול אצלם. והנה ידוע דאם ראובן נותן לשמעון מזון דבר הכרחי כלחם וכיוצא להשביעו מרעבונו, זה חשיב מתנה ויש בזה משום שונא מתנות יחיה, אבל אם שולח לו מותרות שאין צריכין לו לרעבונו, אין כונת ראובן להחיות את שמעון בזה, כיון דאין צריך להו, על כן יש לומר דראובן אתייקורי מתייקר במתנה זו ששולח לשמעון, וכל כהאי גונא ליכא בזה משום שונא מתנות יחיה, ושרי ליה לשמעון לקבלם, וכמו שאמר רבי זירא אתייקורי מתייקרו בי, דהוא אינו צריך לאכילה שאוכל אצלם כלל ויש לו בביתו, והם יודעים שיש לו בביתו מאכל כמו מאכל שאוכל אצלם, ורק רוצים להזמינו להתייקר בו, ולכן כאן שאמר ויואב יחיה את שאר העיר, אם נאמר שהיה נותן להם לחם לחיותם, אין זה מחיה ממש, כי הוא גורם להמעיט שנות חיים שלהם, משום דכתיב שונא מתנות יחיה, דוק מינה אם אינו שונא מתנות הרי זה נוגע בשנות חייו, ולכן פירש רב יהודה דהוה שלח להם מותרות, וכל שהוא מותרות לא חשיב מתנה גמורה כדי שנוהג בה דין שונא מתנות יחיה, דאפשר אתייקורי מתייקר בהו, ונתשב אצלו כאלו הוא נהנה מהם:

ובעיקר הענין בא הכתוב לומר לנו צדקת וגדלות יואב, כי הרי ידוע לנו כי לא כל אחד מתאים להיות איש צבא, כיון שנצרכת לו מידת האכזריות, ולא לכל אחד יש כגון דא, ואם בסתם איש צבא כך [ובעיקר בזמנם שהיו הורגים בחרב ונצרכת לזה אכזריות מיוחדת] בשר הצבא על אחת כמה וכמה, ולכאורה לא שייך אצל אדם כזה מידת הטבה ורחמים דהוא תרתי דסתרי, וזה בא הכתוב לומר, דאצל יואב היתה שלימות המידות באופן נפלא, דמחד גיסא היה שר צבא והיה שופך דמים בפועל, ומאידך גיסא היתה לו מידת ההטבה באופן מופלג ביותר, שביתו מופקר לכל כמדבר, אין חשש גזל ועריות המצוי מאוד אצל אנשי הצבא, והיה דואג לאנשי העיר שכבש אפילו לדברים הקטנים ביותר.

ואין כאן המקום להאריך בדברים שהם כבשונו של עולם, אבל צריכים אנו להבין ולדעת כי אין לנו השגה בגדלותו של יואב, ורק נביא דברי רבינו האר"י שכתב

[שער הפסוקים ספר שופטים] וז"ל, והנה כל המלחמות שהיה נלחם דהע"ה נקראים מלחמות ה', כמו שאמרה אביגיל לדוד. והטעם הוא, לפי שהיה מתכוין במלחמות ההם, להשמיד ולהכרית את הקליפות, ולפי שעיקר מדור הקליפות ומושבם במדבר שמם, ולכן היה יואב שר צבא של דוד, הולך תמיד אל המדברות להכניע הקליפות. וז"ס פסוק (מלכים א' ב') ויקבר בביתו במדבר. האמנם אוריה החתי, היה נושא כליו, ולא היה בו כ"כ יכולת במעשיו כיואב, ללכת עד מקום הקליפות ולהכניעם וכו', ע"כ הנצרך לעניננו.

ועוד כתב [שער הפסוקים פרשת חיי שרה] שאעפ"י שבדין הרגו בניהו ליואב, במצות שלמה המלך, עכ"ז הנה יואב היה ראש הסנהדרין, כמ"ש חז"ל. והיה שר צבא מחנה דוד, הנקרא מחנה א-להים כנודע, והיה אדם גדול בישראל. וכמ"ש חז"ל, שביתו של יואב היתה כמדבר פתוחה לעוברים ושבים. וכתוב (שמואל ב' ח' ט"ו) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, ויואב על הצבא, ולא היה יכול דוד לעשות משפט וצדקה, אלא בעזרת יואב כמ"ש חז"ל. וגם ענוש לצדיק לא טוב, (משלי י"ז כ"ו) ומכל שכן לאדם גדול כזה וכו', עיי"ש מה שכתב בזה שמפני זה נענש בניהו על הריגתו, ואכמ"ל.

דף נ"ב ע"א

שאם היו נוהגין בו קודש נוהגין בו חול וכו'.

נקיט תרתי, דנוהגין בו קודש קאי על דברים שאמרו רז"ל [גיטין נ"ט ע"ב] על פסוק [ויקרא כ"א ח'] וקדשתו לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון ולטול מנה יפה ראשון, כי דברים אלו אפקינחו קרא בלשון קדושה, וחלוקה של כבוד קאי על דברים בלבד, דאחר שיכבדו אותו בדברים, עתה יבזוהו בדברים שאומרים ארור שזו ילד וכו'.

בשביל חנופה וכו'.

כתב רבינו המהר"ל, פירוש בשביל שהיו להוטיין אחר אכילה ושתייה נמשך אחר זה הגיהנם, מפני כי כל שהוא להוט אחר אכילה ושתייה הוא חסר, והוא כמו הגיהנם אשר לא שבע שנאמר (משלי ל') שלשה אלה לא תשבענה שאול ועוצר רחם. וכאשר האדם רודף אחר תאוות הגוף שהוא חמרי והוא תמיד חסר, כמו שהוא ענין החומר שהוא תמיד חסר ואינו שבע לעולם, יורש גיהנם שהוא חסר תמיד כי שוה לו ודומה לו ביותר, שנאמר שאול ורחם לא תשבענה, כי הרחם הוא האשה לא תשבע וגו' כי החומר אינו שבע כלל וכן השאול אינו שבע לכך בעל חטא התאווה ראוי לו הגיהנם בפרט.

ונכנסו שנים בחוטמו של זה וכו'.

וכאשר הת"ח יש לו מעלת השכל הנבדל שהוא נבדל מן הגוף, כאשר ראוי אל השכל הנבדל שלכך נקרא שכל נבדל שהוא נבדל מן הגוף ואז יש לו מעלתו, אבל כאשר השכל מעורב עם הגוף אז השכל בטל אצל הגוף כאילו אינו נמצא. וזה שאמר כיון שנשבר שוב אין לו תקנה, כי כלי חרס שנשבר אינו עומד לשום דבר והוא בטל לגמרי, וכיון שנהנה ממנו בדבר זה נחשב שהוא מעורב עם הגוף כאשר מקבל הנאה ממנו ואז השכל בטל, ואין השכל במעלתו רק כאשר הוא נבדל מן הגוף וזה מבואר למשכילים ולנבונים.

דומה לו לקתון של זהב.

כתב הבן יהודע, נ"ל בס"ד הקתון שותין בו מים, והתלמיד חכם מלא מים היא התורה שנקראת מים. גם קראו קתון אותיות תקון כי התלמיד חכם הוא תיקון העולם דאם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתני [ירמיה ל"ג כ"ה], ואם ספר עמו דומה לכסף שהכסף משחיר בשמוש היד ואין הזהב משחיר, ואם נהנה ממנו דומה לחרס, כדמסיים כן זה אין לו תקנה שיכבדהו אחר שנתבזה בעיניו:

הא דנכנסו בחוטם ולא נכנסו בפה כדין הנשרפים בבית דין שזורק הפתילה לתוך פיו, כתב הבן יהודע דנראה לפרש דבא לרמוז, הם נענשו על אשר דברו דברים שלא כהוגן נגד גדולי הדור משה ואהרן, שהיו אומרים זה לזה מתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור, ואע"ג דהיה להם עוד חטאים שזכרו רז"ל בגמרא [עיין עירובין ס"ג ע"א], אם לא היו חוטאים בדבור זה כנגד דודם ורבם, היה מגין עליהם זכות דודם ורבם, שלא היו נענשים בכך, וידוע דכל גדול הדור מכונה בשם חוטם, כמ"ש בגמרא [תענית כ"ט ע"א], כשבא אותו הגמון להרוג את רבן גמליאל, הודיעו ברמז שאמר בבואו לבית המדרש, בעל החוטם מתבקש. או יובן בס"ד הא דנכנסו חוטין של אש בחוטם ולא בפה, כי כאשר נכנסו לפנים להקטיר, נכנס החוטם קודם הפה.

דף נ"ב ע"ב

למה ת"ח דומה וכו'.

כתב רבינו המהר"ל, פירוש כי השכל הוא נבדל מן הגוף, והת"ח דומה אל השכל ועם הארץ דומה אל הגוף.